

Sosiaalinen turvattomuus

HIIPPAKUNTADEKAANI JUHA RAUHALA KOOSTANUT

ROBERT CASTELIN KIRJASTA: SOSIAALINEN TURVATTOMUUS MITÄ ON OLLA SUOJATTU?

Perhe, suku, heimo- esimodernit yhteisöt

Lähiyhteisön turvamekanismit

Turvallisuuden takasi pääasiassa
yhteisön suora jäsenyys ja se oli
riippuvainen yhteisöllisten siteiden
voimasta

Samalla kertaa rajoittavia ja
suojaavia

Tekivät riippuvaisiksi

Vaarat uhkasivat ulkoapäin

Modernin aikakauden
alkamisen myötä yksilön
asema muuttui
radikaalisti

"Yksilöiden yhteiskunta"

- ▶ Yksilö tunnustettiin omana itsenään, yhteisöllisistä sidoksistaan riippumattomana
- ▶ Yksilön itsenäisyys ei tästä huolimatta vahvistunut, päinvastoin
- ▶ Tällainen yhteiskunta on perustavasti turvallisuushakuinen, koska turvallisuus on ensimmäinen ja ehdoton edellytys sille, että perinteisistä turvamekanismeista irtautuneet ihmiset pystyvät muodostamaan yhteisön keskenään

Valtio suojan antajana

- ▶ Valtio vapauttaa yksilöt pelosta
- ▶ Ja avaa heille mahdollisuuden elää vapaasti yksityisyyden piirissä
- ▶ Hintaa ei mitätön, ihmisten lakattava puuttumasta julkisiin asioihin
- ▶ T. Hobbes, M. Weber

Omaisuus antaa suojan

- ▶ Omaisuus resurssipohja
- ▶ Avaa yksilölle mahdollisuuden elää itseään varten ja isännästä vapaana
- ▶ Turva elämän epävarmuustekijöiltä: sairaus, onnettomuus ja työkyvyttömyyden kurjuudelta
- ▶ Omaisuuuden ansiosta myös poliittisesti vapaa: hän voi antaa äänensä vapaasti eikä häntä voida lahjoa ja uhkailla antamaan ääntään jollekin
- ▶ VALTION KESKEINEN TEHTÄVÄ ONKIN JUURI OMAISUUDEN SUOJELU
- ▶ Omaisuuutta ei tarvitse tulkita vain materiaalisena omaisuuteena vaan myös sen mahdolliseksi tekemää vapautta ja riippumattomuutta
- ▶ J. Locke

Moderni aikakausi ja yksityisomaisuus

- ▶ Modernin aikakauden ensihetkistä lähtien yksityisomaisuus saa syvällisen antropologisen merkityksen, koska – kuten Locke ensimmäisten joukossa huomasi – se näyttäytyy perustana, josta perinteistä turva- ja riippuvuusmekanismeista irrottautunut yksilö kykenee löytämään riippumattomuutensa edellytykset.

Turvattomuuden tematiikka

- ▶ On helppo korostaa sitä, kuinka äärettömän kaukana turvallisuuden pakkomielle on niistä objektiivisista uhista, jotka meidän yhteiskunnasamme kohdistuvat omaisuuteen ja henkilöihin, jos tilannetta verrataan esimerkiksi niihin olosuhteisiin, joissa yli puolet maapallon asukkaista tällä hetkellä elää ja suomalaiset ehkä noin sata vuotta sitten
- ▶ Tämä pakkomielle ei ole kuitenkaan pelkkää harhaa vaan heijastaa moderneille yhteiskunnille ominaista suhdetta valtioon
- ▶ Modernissa yhteiskunnassa yliarvostettuun asemaan kohotettu yksilö tuntee toisalta itsenä heikoksi ja haavoittuvaksi ja vaatii siksi valtiolta suojelusta
- ▶ "Valtion kysyntä" näyttää olevan voimakkaampaa kuin aikaisemmissa yhteiskunnissa
- ▶ Aikaisemmissa yhteiskunnissa hallitsijan alapuolella oli sidosryhmiä, joihin ihmiset liittyivät lukuisin turva- ja riippuvuusverkostoin
- ▶ Nykyään paine kohdistuu valtioon

Yksilöiden yhteiskunnan haaste: halutaan vapautta ja turvaa

Yksilöiden yhteiskunnassa turvallisuusvaade on ääretön koska yksilö jää lähiyhteisöjen turvaverkkojen ulkopuolelle

Sama yhteiskunta synnyttää samanaikaisesti vaatimukset yksilöiden riippumattomuuden ja vapauden kunnioittamisesta

- ▶ "Hänelle on aina työ ja tuska selvitä vuoden loppuun. Tämän perusteella on ilmeistä, että pieninkin liikakuormitus näännyttää hänet väijäämättä. Vauban kuvatessaan "työn raskaan raatajia" 1700-luvulla
- ▶ Ihmiset vapautuivat perinteisistä verkostoista mutta samalla ajautuivat sosiaaliseen turvattomuuteen
- ▶ 1800-luvun köyhyys koski laajasti alempia kansankerroksia, ja turvattomuus vakiintui näihin ryhmiin
- ▶ Sosiaalinen turvattomuus ei pelkästään ylläpidä köyhyyttä, se on lannistava ja sosiaalista hajoamista edistävä tekijä samalla tavoin kuin virus, joka kyllästää arkielämän, purkaa sosiaaliset siteet ja jäytää yksilöpsykyä
- ▶ Richard Sennett: Tällainen "kuluttaa luonnetta"
- ▶ Ongelma: kaikilla ei ole omaisuutta turvana.
- ▶ Nouse kysymys; Kuinka suojella kaikkia? Kuinka päästä tästä tilanteesta eroon?

Ratkaisuja

- ▶ Ensinnäkin turvamekanismit ja oikeudet kiinnitettiin työntekijän asemaan. Tällöin työ lakkaa olemasta puhdas markkinasuhde. Työ muuttui **TYÖSUHTEEKSI** eli tietyksi asemaksi.
- ▶ Syntyi säätelyä: vähimmäispalkka, työlainsäädännön suojamekanismit, onnettomuus- ja sairausvakuutus, oikeus eläkkeeseen.
- ▶ Syntyi yhteiskunta, jossa väestön valtaenemmistö saavuttaa sosiaalisen kansalaisuuden ensisijassa työsuhteen lujittamisen kautta
- ▶ Palkkatyöyhteiskunnan jäsenet pääsivät laajamittaisesti osalliseksi sosiaalisesta omaisuudesta-omistusoikeus tulevaisuuteen
- ▶ Esim. eläke, se ei ole avustus vaan työn pohjalle rakentuva oikeus
- ▶ Valtiolla keskeinen rooli näiden järjestelmien käyttöönotossa, hyvinvointivaltion kehitys tarkoittaa nimenomaan turvamekanismien laajentamista, sosiaalisessa roolissaan valtio toimii pääasiassa riskien vähentäjänä. "Valtio itse on jättiläismäinen vakuutus."

Kuinka tämä kaikki oli mahdollista?

- ▶ Tiettyjä edellytyksiä:
- ▶ **Taloukasvu**: tuottavuus, kukutus ja palkkatulot ovat moninkertaistuneet sitten 1950-luvun
- ▶ "On ollut millä mällätä." Lisäarvoa riitti jaettavaksi.
- ▶ Usko parempaan huomiseen koetaan täysin konkreettisesti mahdollisuudessa tehdä aloitteita ja kehittää tulevaisuuteen suuntautuneita suunnitelmia ja strategioita: lainataan rahaa, jotta pääsemme asunnon omistajaksi, nuoret voivat suunnitella opiskeluaan (sosiaalisen nousun mahdollisuus)
- ▶ Kyky hallita tulevaisuutta on olennaisen tärkeää kun ajatellaan mahdollisuutta taistella sosiaalista epävarmuutta vastaan
- ▶ Tämä toimii niin kauan kun on nousujohteinen taloudellisen kehityksen suuntaus
- ▶ **Toinen sosiaalisen turvattomuuden vähentäjä on yksilöiden kuuluminen sosiaalisiin kollektiiveihin**
- ▶ **Yksinäinen työntekijä on aika avuton mutta kuullessaan kollektiiviin vahva**
- ▶ Sääntöjen pohjalta muodostettuja kollektiiveja, joilla on oikeudellinen asema: työyhteisöt, ammattiyhdistykset, työlainsäädännön ja sosiaaliturvan kollektiiviset säätelymekanismit

Turvattomuuden uusi nousu

- ▶ Kahden tukipilarin-valtion ja homogeenisten ammattiryhmien-varaan rakentuivat ne kollektiivijärjestelmät, jotka alkoivat murentua 1970-luvulta lähtien
- ▶ Kansallinen sosiaalivaltio ei enää ollut yhtä mahdollinen samalla tavoin, valtion heikentyminen
- ▶ Euroopan yhdentyminen, taloudellisten vaihtojen globalisoituminen, kansallisvaltio ei enää kyennyt ohjaamaan taloutta sosiaalista tasapainoa ylläpitävällä tavalla niin kuin ennen (Ranska)
- ▶ Ohjat jouduttiin siirtämään yritykselle
- ▶ Samanaikaisesti alkoi myös murentua toinen täydentävä suojamuuri: työntekijöiden eduista huolehtineet kollektiiviset organisaatiot (ammattiryhmät, liitot)
- ▶ Talouskasvun vuosina vallitsi ns. "sosiaalinen kompromissi" tasapainotila, ammattiliitojen ja työnantajien valtion suojeluksessa sopimat yleissopimukset "suotuisa kehä"
- ▶ Eri ammattiryhmien ns. tasavertaisten välinen kilpailu

Työntekijästä oman itsensä markkinoijaksi

- ▶ Kun nykyään puhutaan työelämän rakennemuutoksesta ja yritysten häiriöttömän toiminnan asettamisesta etusijalle, jotta yhteiskunta voisi säilyttää kilpailukykynsä ja vastata kiihtyvän kilpailun ja vaihtoehtojen globalisoitumisen haasteisiin, taloudellisen tulevaisuuden turvaamiseen ei enää ajatella onnistuvan parhaiten soveltamalla entisenkaltaista ammatillisten suhteiden dynamiikkaa
- ▶ Pikemminkin päinvastoin. Työelämän joustavan ja yksilöllisen hallinnan on korvattava kollektiivinen ja pysyviin työsuhteisiin pohjautuva hallinta.
- ▶ Tässä syvässä dynamiikassa on kyse samanaikaisesti sekä kollektiivien purkautumisesta, uudelleen yksilöllistymisestä että turvattomuuden lisääntymisestä. Ja se toimii usealla tasolla.
- ▶ Ammattiurat muuttuvat liikkuviksi, nyt markkinoidaan elämänkerrallista mallia: yksilön on itse kannettava vastuu epäjatkuvaan muuttuneen ammattiuransa riskeistä, tehtävä valintoja ja huolehdittava ajoissa välttämättömästä uudelleenkoulutuksesta
- ▶ Työntekijä joutuu näin äärimmäisen uhattuun ja haavoittuvaan asemaan
- ▶ Tämä ei koske kaikkia työaloja samalla tavalla, näkyvät erityisesti niillä aloilla joita hallitsevat uudet teknologiat

Vapauteen pakotettu

- ▶ Työtehtävien ja ammattiurien yksilöllistyminen merkitsee kiistatta toimijoiden vastuun lisääntymistä
- ▶ Kunkin omaksi huoleksi jää kohdata tilanteet; sopeutua muutokseen ja huolehtia itsestään
- ▶ Työntekijä, individi pakotetaan vapauteen, häntä vaaditaan olemaan tehokas, samalla kun hänet on jätetty oman onnensa nojaan
- ▶ Muutos synnyttää myös voittajia, jotka pystyvät tarttumaan tilaisuuksiin. Hyviä päivittämään itseään
- ▶ Toisaalta on myös niitä jotka eivät kykene selviytymään pakan sekoittamisesta ja uusi suhdanne tekee epäpäteviä
- ▶ Eroja selviytymisessä syntyy, millaisia pääomia yksilöllä on käytettävissä
- ▶ Ne jotka ovat saaneet pääomansa kollektiivisista turvamekanismeista. Näiden järjestelmien purkautuminen voi syöstä heidät uudelleen turvattomuuteen.

Rapautumisen sosiaalipoliittisia vaikutuksia ja vaarallisten luokkien paluu

- ▶ "Syrjäytyneet" niputettu ja määritelty ryhmäksi, joita koskee sama puute
- ▶ Esim. pitkäaikaistyötön ja epätodennäköistä ensimmäistä työpaikkaa metsästävä lähiönuori – heillä ei ole samanlaista menneisyyttä, nykyisyyttä tai tulevaisuutta-heidän elämänkaarensa on täysin erilaiset
- ▶ On olemassa luokkia tai ryhmiä, joiden yhteinen taival ei johda ruusuiseen tulevaisuuteen vaan jotka kantavat päinvastoin harteillaan suuren osan maailman kurjuudesta, on olemassa sosiaalisella asteikolla alaspäin liikkuvia ryhmiä, joiden yhteinen asema heikkenee
- ▶ Nämä ryhmät ovat mitä otollisinta kasvualustaa turvattomuuden tunteelle
- ▶ Historiallinen prosessi: hallitsevien ryhmien nousu tapahtuu toisten kustannuksella
- ▶ Seurauksena **kauna**: kateuden ja halveksunnan sekoitus (Pujadismi)

Jatkuvaa kierrätyksen peliä

- ▶ Joukkotyöttömyyden ohella on myös kysymys laajasta epäkelpoistumisesta, **monet tutkimukset ja ammatit jäävät historiaan**
- ▶ Kun taas tulevaisuus kuuluu niille, jotka osaavat huolehtia liikkuvuudestaan ja pystyvät sopeutumaan muutokseen
- ▶ Ruokkii hylätyksi tulemisen tunnetta ja kaunaa muutoksesta hyötyviä ja häviäjien kohtalosta piittaamattomia ryhmiä sekä heidän poliittisia edustajiaan kohtaan
- ▶ Jos nykyään on siis sosiaalisen kuoleman uhallä **pakko heittäytyä pelaamaan muutoksen, liikkuvuuden, jatkuvan sopeutumisen ja alituisen kierrätyksen peliä**, samalla on nähtävissä, että tietyllillä sosiaalisilla ryhmillä on erityisen heikot edellytykset kohdata uusi tilanne, eikä niiden auttamisesta lisäksi juurikaan ole piitattu

Vain aukkojen täytettä

- ▶ Globalisoituneen talouden likaisen työntekijät
- ▶ Kohtalona kituuttaminen pelkille tehokkuus- ja suoritusvaatimuksille perustuvan sosiaalisen maailman aukoissa ja halkeamissa
- ▶ Tämä synnyttää voimakasta turvattomuutta
- ▶ Väestöryhmien tunne on että heidät on jätetty syrjään, kyvyttöminä hallitsemaan tulevaisuuttaan
- ▶ Tässä valossa on ymmärrettävää että heidän vaalimansa arvot suuntautuvat pikemminkin menneisyyteen kuin pelottavaksi muuttuneeseen tulevaisuuteen
- ▶ Kauna ei kannusta ihmistä anteliaisuuteen ja riskin ottoon
- ▶ Se synnyttää puolustusasenteen, joka torjuu kaiken uuden, myös moninaisuuden ja erot
- ▶ Nämä ryhmät eivät toivota tervetulleeksi toisten edustamaa erilaisuutta vaan etsivät syntipukkeja, jotka voisivat selittää, miksi heidät on hylätty
- ▶ Reaktiot ilmentävät heidän hämmennystään tilanteessa, jota he eivät valinneet ja josta he eivät ensi sijassa ole vastuussa
- ▶ Hyvinvointivaltio on luisumassa turvavaltioksi joka saarnaa paluuta lakiin ja järjestykseen

Uusi riskiproblematiikka

- ▶ Uudet riskit: teolliset, teknologiset, terveydelliset, luontoon liittyvät, biologiset ja muut
- ▶ Tieteen ja teknologian hallitsematon käyttö
- ▶ Beck: "riskiyhteiskunta", sivilisaation tulevaisuutta ei enää ohjaa sosiaalinen edistys vaan yleinen epävarmuuden periaate
- ▶ Jos suojattuna olemisen tarkoittaa kykyä kohdata olemassaolon tärkeimmät riskit, tämä varmuus näyttää nyt horjuva, kahdessa merkityksessä 1) sitä nakertaa "klassisten" suojausmekanismien heikkeneminen mutta myös 2) yleinen voimattomuuden tunne niiden uusien uhkien edessä, jotka näyttävät kuuluvan moderniuden kehitysprosessiin
- ▶ Tschernobyl, hullun lehmän tauti, covid
- ▶ Olemme tulleet herkemmiksi niille uusille uhille, joita moderni maailma tuottaa ja samalla nykyään viisari on niin korkealla että se synnyttää niin korkean turvallisuusvaateen, tällä tavoin "riskikulttuuri" tuottaa varaa

Kuka luovii parhaiten

- ▶ Haitat esitetään vääjäämättöminä
- ▶ Kuka luovii parhaiten "riskofiilit", on riskien rakastajia ja niiden pelkääjiä
- ▶ Tällainen yksilö on ikään kuin riskien kantaja joka luovii näppi tuntumalla karikoiden keskellä ja jonka on itse hoidettava suhteensa riskeihin
- ▶ Riskien kasvu, toimintatapojen yksilöllistyminen ja vakuutusten yksityistäminen liittyvät suoraan toisiinsa
- ▶ On vakuutettava itsensä parhaan taitonsa mukaan
- ▶ On naivia kaipailla menneeseen turvamekanismien aikaan ja yhtä naivia on uskoa uusliberalistien puhetta nykyisestä "vapaudesta" päästä kehittämään kaikkia mahdollisuuksia
- ▶ Kun turvamekanismit alkavat rakoilla yksittäisestä ihmisestä tulee sekä haavoittuva että vaativa, koska hän on tottunut turvallisuuteen ja häntä jäytää pelko sen menetyksestä

Kuinka taistella sosiaalista turvattomuutta vastaan

- ▶ Ongelmana rahoituksen tyrehtyminen
- ▶ Aktiiviväestön pieneminen ja elinajanodotteen piteneminen horjuttaa rahoituspohjaa
- ▶ Kannustavuus ja yksilöllisyys, mukaan sitouttaminen, kannustetaan ja velvoitetaan etuuksien saajia, turvamekanismit individualisoituja
- ▶ On vaikeaa toisaalta vedota yksilön voimavaroihin kun on kyse yksilöistä joilta nimenomaan puuttuu resursseja
- ▶ Solidaarisuuskäsitteen muuttuminen, ei kaikkien jäsenten kollektiivista suojelemista tärkeimpiä sosiaalisia riskejä vastaan vaan ainoastaan sitä, että jokainen saisi käyttöönsä sellaiset minimiresurssit, joita tarvitaan selviytymiseen yhteiskunnassa

-
- ▶ Kumppanuus, ei autettavia, ovat väliaikaisesti menettäneet sosiaaliseen kansalaisuuteen kuuluvat etuoikeudet
 - ▶ Näille ihmisille on pyrittävä ensisijaisesti tarjoamaan keinot sosiaalisen kansalaisuuden palauttamiseksi, eikä keinot ole pelkästään aineellisia
 - ▶ Olisi edistettävä sellaisten käytänteiden jatkuvuutta jotka tähtäävät vaikeuksiin joutuneiden ihmisten uudelleen integrointiin
 - ▶ Tässä voitaisiin ajatella todellisia mukaansaliittämisyhteisöjä
 - ▶ Oikeuden vaatiminen
 - ▶ Ihmisen yksilöllisistä erityispiirteistä huolimatta tunnustaa hänen asemansa yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä
 - ▶ Näin ollen hän on "oikeudenomistaja", jonka kuuluu päästä osalliseksi sosiaalisesta omaisuudesta ja kansalaisuuden keskeisistä etuoikeuksista: oikeudesta elää ihmisarvoista elämää, saada terveydenhoitoa, tulla tunnustetuksi ihmisarvossaan

Jumala teitä varjelkoon

- ▶ Jumala teitä varjelkoon, ollakseen turvassa kaikilta elämän vaaroilta ihmisolento tarvitsi suojelevan kaikkivaltiaan kokonaisvaltaista huolenpitoa
- ▶ Kun tämä perusta on kadonnut yhteiskunnasta, sosiaalisen ihmisen tehtävänä on itse rakentaa itse turvamekanisminsa
- ▶ Tuonpuoleisen turvaajan varjo: absoluuttinen halu tulla suojelluksi kaikilta elämän epävarmuustekijöiltä, mikä on mahdotonta
- ▶ Lukuisat suojaimekanismit eivät hillitse turvallisuuspyrkimystä, päinvastoin
- ▶ Huoli omasta turvallisuudesta, kaikkialle ulottuvan onnettomuuksien ehkäisy ideologia on tuomittu epäonnistumaan
- ▶ On hyvä muistuttaa että ihmistä määrittää hänen ääreellisyytensä ja oman kuolevaisuuden tunnustaminen on viisauden alku